

Yttrande över Bygga, Bedöma, Betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper (SOU 2020:43)

Lärarnas Riksförbund har beretts möjlighet att inkomma med synpunkter på rubricerad remiss.

Övergripande synpunkter

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget att införa ämnesbetyg i gymnasieskolan. En förutsättning är dock att det genomförs på ett sådant sätt att utbildning och implementering för de berörda lärarna ges de resurser som krävs. Ämnesbetyg ger lärarna möjlighet att göra en samlad bedömning och en helhetsvärdering av elevens kunskaper. Förbundet bedömer därför att det leder bort från den fragmentiserade syn på kunskap som dagens kursutformade system bidrar till. Detta är mycket viktigt för förbundet. Dagens system med kurser skapar stress bland såväl lärare som elever och det tar inte heller tillräcklig hänsyn till den progression som är en central del av lärandet. Den föreslagna indelningen av ämnet i nivåer får inte innebära en ökad arbetsbörda för lärarna vad gäller dokumentation och överlämningar.

Att återinföra ett kompensatoriskt inslag i bedömning och betygssättning är ytterligare ett steg i rätt riktning då det ser till helheten vad gäller elevens kunskaper. Det undanröjer det problem som finns idag att en elev bedöms, eller uppfattar sig som bedömd, efter sin sämsta prestation. Det kan också motverka den matrishets och avprickningskultur som blivit vardag i den svenska skolan och flyttat fokus från undervisning till bedömning. Fokus i skolan måste bort från mätningshysterin tillbaka till undervisning följt av helhetsbedömning av elever prestationer. Ett kompensatoriskt system skulle också eliminera de tröskeleffekter som finns i systemet idag, minska incitamenten att dokumentera i matriser samt minska lärares arbetsbörda då efterfrågan på kompletteringsuppgifter skulle minska. Förbundet tillstyrker att gränsen för E inte ska gå att kompensera. En fara med den kompensatoriska betygssättningen är dock att det spär på betygsinflationen. Åtgärder måste vidtas för att minska betygsinflationen.

Likt utredningen stänger inte Lärarnas Riksförbunds några dörrar för hur betygssystemet på sikt kan behöva reformeras. Effekterna av den skarpa

godkänthöjningen behöver utredas och om inget annat hjälper finns det goda skäl att överväga en återgång till relativa betyg.

Förbundet avstyrker införandet av Fx. Det finns en överhängande risk att det trots utredningens intentioner kommer leda till omfattande dokumentation, precis som redan har skett med införandet av extra anpassningar. Förbundet kan inte se att utredningens konstaterande att lärarna genom detta får en ”mer nyanserad bild av kunskapsläget och därmed bättre anpassa undervisningen, både till den enskilde eleven och klassen i stort” är hållbart. Att införa ett betygssteg som ska relatera till något annat blir konstigt i ett målrelaterat betygssystem. Ett betygssteg blir alltså relativt vilket inte gör betygssystemet som helhet mer stringent och tydligt.

Förbundet tillstyrker förslaget att förändra kraven kring lärarnas skyldighet att beakta all information vid betygssättning. Det är mycket positivt att avgöranden vad gäller underlag vid betygssättning blir en fråga för professionen. Den praxis med omprov, kompletteringsuppgifter med mera som vuxit fram i och med den nuvarande styrningen kan vara svår att bryta. I och med förändringen måste därför Skolverket omgående se över och revidera de allmänna råden gällande detta. Vidare så kan kraven på vilket ansvar eleven har på att examinera under angiven tidsperiod öka gradvis under elevens studieperiod. När eleven går på gymnasiet ska hen ha ett stort eget ansvar för att följa fastlagda tider för inlämning.

Lärarnas Riksförbunds synpunkter på utredningens förslag

Lärarnas Riksförbund tillstyrker:

- Att ämnesbetyg införs i gymnasieskolan och att de olika ämnena delas in i nivåer.
- Att begreppet kunskapskrav ersätts med begreppet betygskriterier.
- Att en uppsättning betygskriterier ska gälla för ett helt ämne.
- Att kompensatoriska inslag återinförs vid betygssättning och att det gäller alla betyg förutom E som ska ha en fast gräns där alla kunskapskrav måste uppfyllas.
- Att skrivningar i läroplanen förändras så att det blir tydligare vilken dokumentation lärare är skyldiga att ta hänsyn till vid betygssättning.
- Att vidare utredningar görs för att undersöka åtgärder riktade mot betygsinflationen i den svenska skolan.

Lärarnas Riksförbund avstyrker:

- Att införa ett till underkänt betyg, Fx.

- Att stödinsatser organiseras för att stödja obehöriga när det gäller att samla in betygssunderlag i ett kompensatoriskt betygssystem.

Lärarnas Riksförbund anser:

- Att istället för att införa ett till underkänt betygssteg kan det vara dags att undersöka om det målrelaterade betygssystemet är det bästa och om det är rimligt att underkänna individer som deltar i en tvingande obligatorisk verksamhet. Det behövs ett helhetsgrepp för att skapa ett bättre och mer vetenskapligt förankrat betygssystem.
- Att utredningens slutsatser om en eventuell timplan i gymnasieskolan är felaktiga. Utredningen beskriver hur gymnasiepoängen de facto inte är en garant för utbildningens tidsmässiga omfattning, men landar ändå i slutsatsen att det duger som garant. Det håller inte. Lärarnas Riksförbund föreslår istället att man i ett första steg likställer en poäng med 60 minuters undervisning i de gymnasiegemensamma ämnena och en konsekvensberäkning genomförs i förhållande till den garanterade undervisningstiden för högskoleförberedande respektive yrkesprogram. I ett andra steg bör effekterna analyseras och en utredning få i uppdrag att lämna ytterligare förslag för att fullt ut införa en timplan i gymnasieskolan som likställer en poäng med en undervisningstimme. En sådan utredning måste då följaktligen också utreda den garanterade undervisningstiden för de olika programtyperna.

Lärarnas Riksförbunds kommentarer på utredningens förslag

I det följande lämnar förbundet kommentarer på utredningens specifika förslag och bedömningar. Dessa kommenteras kronologiskt utifrån utredningens struktur.

11.1.2 Ämnesutformning ger bättre förutsättningar för fördjupat lärande och lärande över tid

Att skapa ämnen av alla de kurser som återfinns på gymnasiet idag är svårt, vissa kurser har inte en inbyggd progression utan är olika delar av ett ämnesområde. Detta är framför allt fallet i vissa ämnen på de yrkesförberedande programmen. När ämnen skapas är det viktigt att inte detta drabbar lärares behörighet på ett negativt sätt så att de inte kan fortsätta att undervisa som de gjort tidigare. Om detta ändå blir fallet är det mycket viktigt att dessa lärare får goda möjligheter att komplettera sin behörighet.

11.1.3 Ämnen och ämnesplaner behöver ses över

Vid arbetet med att förändra ämnen utifrån utredningens förslag måste professionen få stort inflytande. Verksamma lärare har gedigna kunskaper kring sina ämnens innehåll och progression.

11.2.2 Ämnesbetyg främjar elevers kunskapsutveckling

Det finns nackdelar med alla system...

Inom lärarkåren finns det en oro kring det som kallas uppskjutarbeteenden, det vill säga att det sista året (nivån) i ämnet upplevs som den enda viktiga. Om ett sådant synsätt får fäste i skolan kan det sista året bli mycket pressande för såväl elever som lärare. Det är därför centralt att, som utredningen är inne på, ämnen byggs för att motverka detta samt att andra lämpliga åtgärder vidtas. Ett viktigt konkret stöd för läraren är att Skolverket bistår med allmänna råd kring hur detta ska behandlas.

11.3.1 Modellens huvuddrag

Principer för modellen

I och med förslaget att det inte ska finnas fasta gränser mellan olika nivåer i ett ämne kan de elever som inte klarat en nivå studera vidare på nästa nivå i ett ämne. Om de eleverna blir många och till exempel missat två nivåer i ämnet kan arbetsbelastningen för läraren bli betydande under den tredje nivån. Detta måste adresseras om utredningens förslag blir verklighet. Här kan utredningens förslag vad gäller kraven på dokumentation vara ett stöd för att undvika omprov, kompletteringsuppgifter med mera. För att detta ska fungera som ett stöd för lärarna är det viktigt att Skolverket skyndsamt tar fram allmänna råd.

11.3.3 Betyg i ämnet ska sättas efter varje nivå

Det finns behov av betyg efter varje nivå

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget att betyg ska avges efter varje avslutad nivå. Nivåbetygen får inte innebära en ökad börda på lärarnas redan ansträngda arbetssituation, utan måste i allt väsentligt likna grundskolans terminsbetyg. De måste utformas på ett sätt så att de inte behöver kompletteras med annan information i form av omdömen eller dylikt.

11.3.4 Det ska finnas möjlighet till undantag från modellens principer

Lärarnas Riksförbund avstyrker förslaget om att vissa ämnen ska organiseras på ett eget sätt i så kallade block. Att skapa ett system i systemet bara för att behålla meritvärdessystemet är inte ett bra förslag. Det skapar oklarheter och risken finns att påtryckningarna blir stora för att flera vill ha samma upplägg. Lärarnas Riksförbund

är dessutom kritiska till systemet med meritpoäng. Det är svårt att överblicka och skapar olika förutsättningar för olika elevkullar. Systemet bör avskaffas och alla ämnen i det ämnesutformade gymnasiet bör organiseras på samma sätt. Den oro som finns att elever inte väljer svåra kurser för att kunna maximera meritpoäng eller att för få elever väljer att läsa vissa ämnen måste lösas på annat sätt, till exempel genom att arbeta aktivt med regler kring särskild behörighet för antagning till högre utbildning.

11.4.1 Utformning av ämnen och ämnesplaner för ämnesbetyg

Det bör som idag finnas en ämnesplan per ämne

Lärarnas Riksförbund tillstyrker utredningens förslag att en uppsättning betygskriterier ska gälla hela ämnet. Det ska med andra ord inte vara olika kriterier för de olika nivåerna. Här krävs det ett gediget förarbete för att dessa kriterier ska fungera över till exempel tre år i svenska, till exempel så måste professionen få en betydande roll i detta arbete. Ett viktigt krav är att kriterierna måste vara tydligare än de som existerar idag.

11.6.1 Det ska fortsatt vara smidiga övergångar mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen

Lärarnas Riksförbund tillstyrker utredningens förslag att samma system med ämnesbetyg ska gälla inom vuxenutbildningen. I och med att ämnena är indelade i nivåer kan flexibilitet och anpassning på individnivå upprätthållas inom vuxenutbildningen. Att ha samma system som på ungdomsgymnasiet minimerar också risken för taktikval där gymnasieelever tar ett F för att läsa in kursen på Komvux.

11.7.1 En timplan behövs inte för att stödja ämnesbetyg

Lärarnas Riksförbund avstyrker förslaget att en timplan inte behövs inom gymnasieskolan. Utredningen slår fast att det idag inte finns en direkt koppling mellan gymnasiepoäng och undervisningstid. Gymnasiepoängen utgör inte en garant för utbildningens tidsmässiga omfattning. Detta leder till att likvärdigheten drabbas då alla elever inte får samma förutsättningar. Ett faktum idag är att alla elever inte får den garanterade undervisningstid de har rätt till. Att, som utredningen föreslår, Skolinspektionens granskningar ska komma till rätta med detta räcker inte. Det är dessutom helt otillräckligt att sätta en tilltro till huvudmännens fördelning av tiden. Utredningen beskriver självt hur nästan ingen huvudman lägger ut mer tid än den garanterade eller att tid fördelas kompensatoriskt; tiden fördelas schablonmässigt och undantagslöst i så liten omfattning som möjligt. Detta rimmar illa med en gymnasieskola som ska leda till gedigna kunskaper hos eleverna.

Lärarnas Riksförbund föreslår istället att man i ett första steg likställer en poäng med 60 minuters undervisning i de gymnasiegemensamma ämnena och en konsekvensberäkning genomförs i förhållande till den garanterade undervisningstiden för högskoleförberedande respektive yrkesprogram. I ett andra steg bör effekterna analyseras och en utredning få i uppdrag att lämna ytterligare förslag för att fullt ut införa en timplan i gymnasieskolan som likställer en poäng med en undervisningstimme. En sådan utredning måste då följaktligen också utreda den garanterade undervisningstiden för de olika programtyperna.

12.3.1 Betyget E ska ha kriterier som ska uppfyllas i sin helhet

Lärarnas Riksförbund tillstyrker att betyget E måste uppfyllas till fullo. I nuvarande system är det viktigt att det finns en fast gräns för vad som anses vara godkända kunskaper i ett ämne. Att en elev kan inhämta dessa kunskaper är grunden till att kunna nå längre och prestera ett högre betyg. Det är också centralt att E har en fast gräns då det gäller behörighet, till exempel vid ansökan till en gymnasieutbildning. Som tidigare nämnts anser dock förbundet att effekterna av den skarpa gränsen behöver utredas.

12.4.2 Professionella lärare kan hantera en betygsskala med en kompensatorisk princip

Lärarnas Riksförbund avstyrker förslaget att stödinsatser ska inrättas för att obehöriga ska få utbildning i ett kompensatoriskt betygssystem. Obehöriga har en del i insamlande av underlag för betygssättning men den föreslagna förändringen, med en kompensatorisk betygssättning, kräver inga andra former för insamling än vad som sker i dagsläget.

12.5.1 Ska det finnas en godkäntgräns i den obligatoriska skolan?

Lärarnas Riksförbund instämmer i att funktionen av gränsen för godkänt i den obligatoriska skolan bör utredas. Då ett målstyrt betygssystem med en fast gräns för godkänt inrättades 1994 var de ansvariga övertygade om att de allra flesta elever skulle klara denna gräns. Så blev inte fallet. Då ingen ny analys gjordes inför det nya betygssystemet 2011 bör det göras nu. Den stora mängd underkända elever, varav många med särskilda behov, bidrar till alltför negativa konsekvenser för individen samt för skolsystemet i stort. Många av dessa elever hamnar på introduktionsprogram som tyvärr alltför sällan leder till en avslutad gymnasieutbildning och en etablering på arbetsmarknaden.

13.1.2 Ytterligare ett underkänt betygssteg kan nyansera och tydliggöra elevens kunskaper

Lärarnas Riksförbund avstyrker förslaget om att införa ett till underkänt betygssteg, Fx. Detta kommer inte leda till att kunskaper *nyanseras och tydliggörs* eftersom läraren ändå kommer att vara tvungen att rapportera vad eleven kan och inte kan. Ett betyg kan inte täcka detta som dessutom skiljer sig mycket åt mellan olika ämnen. Det kommer med andra ord inte bli tydligare för eleven och det kommer inte att minska lärarens dokumentationsbörda, snarare tvärtom. Utredningen medger också att ytterligare återkoppling förutom betyg kan behövas (13.1.6 Olika elever behöver olika insatser, s. 517). Ett till underkänt betyg kommer dessutom att ändå tydligare ha en utslagningseffekt på de elever som får betyget F, med allt vad det innebär.

13.1.4 Betyget Fx ska motsvara poäng

Lärarnas Riksförbund avstyrker förslaget om att poäng ska ges för betyget Fx i de obligatoriska skolformerna i och med att förbundet avstyrker hela förslaget om Fx.

14.1 En allsidig bedömning utifrån valida och reliabla betygsunderlag

Lärarnas Riksförbund tillstyrker att regleringen kring lärarens underlag vid betygssättning förändras. Riktlinjen ”all tillgänglig information” är oklar och har lett till många olika tolkningar som i stor utsträckning har drabbat lärarnas arbetsbörda på ett negativt sätt. Omprov, inlämningar som inte efterfrågats, högar med försenade uppgifter och så vidare har hamnat i lärarnas knä. Det är mycket positivt att avgöranden vad gäller underlag vid betygssättning blir en fråga för professionen att avgöra. Den professionelle läraren är den som bäst avgör vilket underlag hen behöver för att sätta betyg, lärare har ju ämnets syfte, innehåll och betygskriterier att förhålla sig till vilket räcker. Det bör vidare regleras om och i så fall hur nära tid för betygssättning kompletterande uppgifter kan lämnas in. I skolan förs dagligen en diskussion om det faktum att elever inte lämnar in sina arbeten under stipulerad tid. Här bör ett större ansvar läggas på den enskilde eleven, från ett litet ansvar vid tidiga år till ett fullt utvecklat eget ansvar på gymnasiet. Att hålla deadline krävs såväl i arbetslivet som vid vidare studier och är därför något som bör tränas och läras i skolan.

15.1 Ikraftträdande

Lärarnas Riksförbund tillstyrker utredningens förslag att eventuella ämnesbetyg i gymnasieskolan ska börja tillämpas först under höstterminen 2024. Det är en stor reform som innebär stora förändringar för många och därför måste implementeringsarbetet vara grundligt och tillåtas ta tid. De misstag som skett vid tidigare implementeringar i den svenska skolan får inte upprepas.

15.3 Genomförande av förslagen

Till skillnad från utredningen anser Lärarnas Riksförbund att det med största sannolikhet skulle behöva inrättas en särskild urvalsgrupp för de elever som gått gymnasieskolan åren 2011–2024. Förbundet gör bedömningen att dessa elever sannolikt kommer att ha lägre genomsnittliga betyg än elever som går ut gymnasieskolan efter 2024. Bedömningen grundar sig i att eventuella poäng för Fx, kompensatoriska inslag i bedömningen samt fortsatt inflation kommer att leda till att elever efter 2024 får högre genomsnittliga betyg.

16.3 Konsekvensutredning

Lärarnas Riksförbund delar inte konsekvensanalysen kring konsekvenserna av lärares arbetsbelastning. Förbundet anser inte att utredningen presenterar konkreta belägg gällande förslagets påverkan på arbetsbelastningen. Eftersom arbetsbelastningen idag generellt är för hög så kan inte argumenten att det ska vara oförändrat inte anses vara vederhäftiga. Här krävs ytterligare undersökning av eventuella konsekvenser samt hur de nya förslagen ska utformas för att förhindra en ökad arbetsbelastning för den svenska lärarkåren.

17.1.2 Betygsinflation och olikvärdig betygssättning förekommer i Sverige

Lärarnas Riksförbund instämmer i utredningens slutsats att det är svårt att empiriskt bevisa att betygsinflation existerar och att orsaken till detta är att det inte finns valida mått på elevernas kunskapsnivå. Därför måste nationella kunskapsmätningar införas som en del av de nationella proven. Vi kan då själva mäta kunskapsnivå och eventuell betygsinflation. De enda mått vi idag har är de vi får via PISA och andra internationella mätningar. Förbundet har ett eget förslag som i korthet går ut på att skapa stora provbanker där förmågor i alla ämnen kan testas digitalt i prov som sätts samman slumpmässigt utifrån provbanken.

17.2.1 Påbörjade och planerade insatser samt möjliga nya insatser

Lärarnas Riksförbund instämmer i utredningens stöd för åtgärder angående de nationella proven som *Utredningen om nationella prov* lade fram 2016. Det handlar om avidentifiering av proven, extern bedömning och central rättning. Dessa åtgärder kan alla vara effektiva vad gäller likvärdig bedömning och bekämpandet av betygsinflation.

17.3.1 Ankring av betyg i de nationella proven i de obligatoriska skolformerna

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget om att använda resultaten på de nationella proven som en begränsande faktor för vilka betyg som kan sättas i ett ämne på en

skola. Det utredningsarbete som Skolverket bedriver kring detta bör intensifieras för att så fort det är möjligt leda till konkreta förändringar.

17.3.2 Införa examensprov i gymnasieskolan som ytterligare antagningsmöjlighet till högskola och universitet

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget att vidare utreda införandet av examensprov i gymnasieskolan. Att gymnasieexamen kompletteras så att både betyg och resultat på examensprov ingår kan vara ett sätt att öka en likvärdig betygssättning. Det är av största vikt att sådana prov, om de blir verklighet, rättas centralt och bedömas externt av för ändamålet utbildade lärare.

Stockholm 9 november 2020

LÄRARNAS RIKSFÖRBUND

Åsa Fahlén
Förbundsordförande

Mats Andersson
Utredare